

ВИПУСК 1

АРХЕОЛОГІЧНИЙ КОМПЛЕКС
«БІЛЬСЬКЕ ГОРОДИЩЕ»

Б. А. ШРАМКО, І. Б. ШРАМКО, С. А. ЗАДНІКОВ

**Західне укріплення:
зольник № 11 (1958 рік)**

Західне укріплення: зольник № 11 (1958 рік)

1

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В.Н. КАРАЗІНА

ДЕПАРТАМЕНТ КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ
ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
КОМУНАЛЬНА УСТАНОВА «ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ ЗАПОВІДНИК «БІЛЬСЬК»
ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

АРХЕОЛОГІЧНИЙ КОМПЛЕКС «БІЛЬСЬКЕ ГОРОДИЩЕ»

В И П У С К 1

Б. А. ШРАМКО, І. Б. ШРАМКО, С. А. ЗАДНІКОВ

Західне укріплення: зольник № 11 (1958 р.)

Монографія

Харків – Котельва
2018

Затверджено до друку Вченою радою
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Відповідальний редактор: І. І. Корост

Рецензенти: д.і.н. С. А. Скорий, д.і.н. С. І. Посохов, к.і.н. К. Ю. Пеляшенко

Шрамко Б. А., Шрамко І. Б., Задніков С. А.

Ш 85 Західне укріплення: зольник № 11 (1958 р.). Археологічний комплекс «Більське городище». Вип. 1. [Відп. ред. І. І. Корост]. — Харків – Котельва: ХНУ імені В. Н. Каразіна; ПКЗ «Більськ», Майдан, 2018. — 300 с.
ISBN 978-966-372-721-9.

Монографія підготовлена до 60-річчя від початку археологічних розкопок експедиції харківського університету під керівництвом Б. А. Шрамка на Більському городищі (VIII-IV ст. до н. е.). У 1958 році експедиційний загін харків'ян досліджував зольник № 11 на Західному укріпленні. Уперше публікується та аналізується увесь комплекс артефактів, розподілений за стратиграфічними даними польового звіту, креслень та польового щоденника дослідника, уточнена атрибуція окремих знахідок, час заповнення житлового об'єкта (землянки) та хронологічні межі формування культурних нашарувань оточуючого простору. Складений повний каталог предметів, виявлених під час розкопок. У додатках надані результати визначень спеціалістів та текст статті Б. А. Шрамка, присвячений відкритій під зольним насипом землянки.

Для істориків, археологів, музейних працівників, викладачів, краєзнавців, студентів вищих навчальних закладів та усіх, хто цікавиться давньою історією та археологією.

При передруку та іншому використанні матеріалів монографії посилання на джерело обов'язкове.

УДК 903.4 (477.53) “-05”

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
V. N. KARAZIN KHARKIV NATIONAL UNIVERSITY

DEPARTMENT OF CULTURE AND TOURISM OF
POLTAVA REGIONAL STATE ADMINISTRATION
MUNICIPAL INSTITUTION «HISTORICAL AND CULTURAL RESERVE «BILSK» OF
POLTAVA REGIONAL COUNCIL

ARCHAEOLOGICAL COMPLEX «BILSK HILLFORT»

ISSUE 1

B. A. SHRAMKO, I. B. SHRAMKO, S. A. ZADNIKOV

Western Fortification: Ashhill 11 (1958)

Kharkiv – Kotelva
2018

Approved by the Academic Council
of the V. N. Karazin Kharkiv National University

Chief editor: I. I. Korost

Reviewers:

Dr. Habil., S. A. Skory.

Dr. Habil., S. I. Posokhov.

PH. D., K. Yu. Pelyashenko.

Shramko B. A., Shramko I. B., Zadnikov S. A.

Ш 85 Western Fortification: Ashhill 11 (1958). Archaeological complex “Bilsk Hillfort”. Issue 1. [Chief editor: I. I. Korost]. — Kharkiv — Kotelva: V. N. Karazin Kharkiv National University, HCR “Bilsk”, Maydan, 2018. — 300 p.

ISBN 978-966-372-721-9.

The monograph is prepared for the 60th anniversary of the beginning of the archaeological excavations of the expedition of the Kharkov University under the leadership of B. A. Shramko at the Bilsk Hillfort (7-4 centuries BC). In 1958, the expeditionary detachment of Kharkiv explored the Ashhill 11 on the Western Fortification. For the first time, the entire complex of artifacts distributed according to the stratigraphic data of the field report, field drawings and field diaries is published and analyzed, the attribution of individual finds, the time of filling the residential object (dugouts) and the chronological boundaries of the formation of cultural deposits of the surrounding space are specified. A complete catalog of objects discovered during excavations was made. The annex gives results of the definitions of specialists and the text of the article by B. A. Shramko, devoted to the open underground embankment.

For historians, archaeologists, museum staff, teachers, local historians, students of higher scientific institutions and anyone interested in ancient history and archeology.

In case of reprinting and other use of the collection link to the sources necessarily.

УДК 903.4 (477.53) “-05”

© **Shramko B. A.**, Shramko I. B., Zadnikov S. A., 2018

© V. N. Karazin Kharkiv National University, 2018

© Municipal institution «Historical and Cultural Reserve «Bilsk» of Poltava Regional Council, 2018

© Grubnik-Buinova I. P., Kosmacheva M. V., Malyarevska O. A., Pankowski V. B., Snitko I. A., **Isalkin V. I.**, 2018

*До 60-річчя
від початку дослідження
Більського городища
Харківським університетом*

*Dedicated to the 60th anniversary
of the beginning of the study
Bilsk Hillfort
by Kharkiv University*

ЗМІСТ

Від редакції (І. І. Корост)	13
ВСТУП	15
1. Коротка історія дослідження (І. Б. Шрамко)	17
2. Щоденник археологічної експедиції ХДУ в 1958 р. (Б. А. Шрамко)	21
3. Звіт про розвідки та розкопки археологічної експедиції Харківського держуніверситету в 1958 році (Б. А. Шрамко)	32
4. Загальна характеристика речового матеріалу з розкопок зольника № 11 (С. А. Задніков)	53
5. Предмети матеріальної культури з заповнення землянки (І. Б. Шрамко)	55
5.1. Ліпний посуд	55
5.1.1. Горщики	55
5.1.2. Банки	63
5.1.3. Посуд зі зливом	63
5.1.4. Казаноподібний посуд	63
5.1.5. Миски	65
5.1.6. Корчаги	66
5.1.7. Черпаки	66
5.1.8. Посуд малих форм	72
5.1.9. Кришки	72
5.2. Вироби з глини	73
5.3. Вироби з каменю	78
5.4. Вироби з бронзи	78
5.5. Вироби з кістки та рогу	80
6. Речовий матеріал з культурного шару зольника (І. Б. Шрамко)	86
6.1. Ліпний посуд	86
6.1.1. Горщики	86
6.1.2. Банки	89
6.1.3. Посуд зі зливом	89
6.1.4. Казаноподібний посуд	91
6.1.5. Миски	92
6.1.6. Корчаги	92

6.1.7. Черпаки	93
6.1.8. Посуд малих форм	98
6.1.9. Рідкісна форма посуду	99
6.2. Вироби з глини	99
6.3. Вироби з бронзи	103
6.4. Вироби з заліза	104
6.5. Вироби з каменю	106
6.6. Вироби з кістки та рогу	106
7. Предмети античного імпорту з зольнику № 11 (С. А. Задніков)	122
8. Питання хронології (І. Б. Шрамко)	132
ВИСНОВКИ (рос.)	138
SUMMARY (англ.)	140
ВИСНОВКИ	142
ЛІТЕРАТУРА	144
REFERENCES	150
ДОДАТКИ	156
Додаток № 1. Каталог предметів (С. А. Задніков, І. Б. Шрамко)	157
Додаток № 2. Спостереження щодо структури сировини, формо- та слідоутворення в кістяній індустрії з зольника № 11 на Більському городищі (В. Б. Панковський)	242
Додаток № 3. Визначення кісткових останків з зольника № 11. Розкопки 1958 року (В. І. Цалкін)	268
Додаток № 4. Результати спектральних аналізів бронзових предметів, знайдених на Більському городищі у 1958 році (Л. П. Грубник-Буйнова)	269
Додаток № 5. Результати визначення античної кераміки з зольника № 11 Західного Більська (С. А. Задніков)	270
Додаток № 6. Результати визначень порід каменів з розкопок зольника № 11 Західного укріплення Більського городища (М. В. Космачьова)	272
Додаток № 7. Останки жертвних тварин, виявлених у зольнику № 11, за матеріалами польового опису 1958 року (Б. А. Шрамко, С. А. Задніков)	273
Додаток № 8. Рослинні залишки з зольника № 11, за матеріалами польового опису 1958 року (Б. А. Шрамко)	282
Додаток № 9. Стаття: «Жилище VI в. до н. е. на Більському городищі» (Б. А. Шрамко)	283
Додаток № 10. Графічна реконструкція землянки ранньоскіфського часу, за матеріалами розкопок 1958 року на Західному укріпленні Більського городища (І. А. Снітко, О. А. Малярєвська)	291

CONTENT

From the editorial board (<i>I. I. Korost</i>)	13
INTRODUCTION	15
1. A brief history of the reseach (<i>I. B. Shramko</i>)	17
2. Diary of the archaeological expedition of Kharkov State University in 1958 (<i>B. A. Shramko</i>)	21
3. Report on the exploration and excavation of the archaeological expedition of Kharkov State University in 1958 (<i>B. A. Shramko</i>)	32
4. General characteristics of the material from the excavation ashhill 11 (<i>S. A. Zadnikov</i>)	53
5. Artifacts of material culture from fill the dugout (<i>I. B. Shramko</i>)	55
5.1. Molded vessels	55
5.1.1. Pots	55
5.1.2. Pots with smooth walls “bank”	63
5.1.3. Vessels with drain	63
5.1.4. Cauldron type vessels	63
5.1.5. Bowls	65
5.1.6. Large pots “Korchags”	66
5.1.7. Scoops	66
5.1.8. Vessels of small forms	72
5.1.9. Lids	72
5.2. Clay products	73
5.3. Stone products	78
5.4. Bronze products	78
5.5. Products made of bone and horn	80
6. Material from the cultural layer of ashhill (<i>I. B. Shramko</i>)	86
6.1. Molded vessels	86
6.1.1. Pots	86
6.1.2. Pots with smooth walls “bank”	89
6.1.3. Vessels with drain	89
6.1.4. Cauldron type vessels	91
6.1.5. Bowls	92
6.1.6. Large pots “Korchags”	92

6.1.7. Scoops	93
6.1.8. Vessels of small forms	98
6.1.9. Rare form of vessels	99
6.2. Clay products	99
6.3. Bronze products	103
6.4. Iron products	104
6.5. Stone products	106
6.6. Products made of bone and horn	106
7. Artifacts of Greek import from excavation of ashhill 11 (S. A. Zadnikov)	122
8. Issues of Chronology (I. B. Shramko)	132
SUMMARY (Russian)	138
SUMMARY	140
SUMMARY (Ukrainian)	142
LITERATURE	144
REFERENCES	150
APPLICATION	156
Application 1. Catalog of artifacts (S. A. Zadnikov, I. B. Shramko)	157
Application 2. Observations on the structure of raw materials, shapes, and markings in the bone industry from ashmound 11 in the Bilsk hillfort (V. B. Pankowski)	242
Application 3. Determination of bone material from the excavation 11 of the Western Fortification Bilsk hillfort 1958 ([V. I. Tsalkin])	268
Application 4. Results of spectral analysis of bronze artefacts found on the Bisk Hillfort in 1958 (L. P. Grubnik-Buinova)	269
Application 5. Results of the determination of greek ceramics from the ashhill 11 (S. A. Zadnikov)	270
Application 6. Results of determination of rocks of stones from excavations ashhill 11 of the Western Fortification of the Bilsk hill fort (M. V. Kosmacheva)	272
Application 7. The remains of the sacrificial animals found in the ashhill 11, according to the materials of the field inventory of 1958 ([B. A. Shramko], S. A. Zadnikov)	273
Application 8. Plant residues by materials field description 1958 ([B. A. Shramko])	282
Application 9. Article: "House VI BC on the Bilsk hillfort " ([B. A. Shramko])	283
Application 10. Graphic reconstruction of the dugout of the Early Scythian time according to the excavations of 1958 on the Western fortification Bilsk hillfort (I. A. Snitko, O. A. Malyarevska)	291